

ISTORIA ARTELOR

UN TABLOU DE IL PADOVANESE ÎN MUZEUL DE ARTĂ CLUJ-NAPOCA

Colecția de artă universală a Muzeului de artă Cluj-Napoca se bazează pe lângă transferurile C.S.C.A. și pe fondul artistic documentar al Muzeului Ardelean, instituție de cultură ce-și lărgise simțitor, numeric și valoric colecția de pictură, prin donații de stat și particulare, în primul pătrar al sec. XX.

Studiul prezent se încadrează în aria cercetărilor cu privire la întreg patrimoniul de artă universală, el fiind cu atât mai necesar cu cât numeroase atribuiri mai vechi s-au dovedit eronate.

Tabloul nostru, intitulat „Venus” și atribuit lui Alessandro Varotari (Il Padovaneze)¹ a figurat inițial în colecția Esterhazy² apoi prin donații succesive a trecut în posesia Muzeului de Arte Frumoase din Budapesta³ și după 1913, în galeria de picturi a Muzeului Ardelean⁴.

Alessandro Varotari (1588—1648) a cunoscut bine în timpul stabilirii la Veneția operele lui Tițian, fapt ce i-a înrîurit atât de mult creația încît

¹ *ulei pe pînză; 1,422×0,970 m; nesemnată, nedată; inv. nr. M.A.167.*

² *A Szépművészeti muzeum régi képtáránok leirő lejtroma*, Budapest, 1906, p. 404.

³ Etichetă tipărită verso ramă: „Országos képtár (Az 1888) evi leltározás, 605 sz.; tabloul mai este menționat și în *E. Bénézit, Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs*, Paris, 1924, p. 956.

⁴ *Utmutató az erdélyi nemzeti muzeum képtárában*, Cluj, 1913.

critica postumă îl consideră un imitator al marelui pictor italian. Proporțiile și scopul lucrării de față nu ne îngăduie interpretări ale acestei afirmații, oferită implacabil în special de lexicoanele de artă, căci în lucrări de maturitate, de mari dimensiuni, ca „Nunta din Cana” (Veneția, Galeria Academiei)⁵ pictorul padovan a știut să conserve și originalitate.

Cert este că A. Varotari își aduce, la începutul activității sale, tributul tradiției venețiene cinquecentiste, pentru ca, după mutarea sa în Veneția, să se simtă o notă de dezechilibru provocat de noile tendințe de înnoire a picturii venețiene. Lipsit de germenii fecunzi ai creației, el va rămâne străin în fața acestor orientări. Va apare, în schimb, fidel artei tradiționale, prin întoarcere la renașterea târzie, ca o conștientă reacție academică la subtilitățile manierismului. Aici găsim poate și explicația imitării de către el a operei tițianesti, departe de strălucirea și forța maestrului admirat.

Senzația de gol și lipsa expresivității sînt și mai evidente în pictura murală, în scenele de mari dimensiuni și bogate în personaje, în timp ce frecvențele sale tablouri cu subiect mitologic conțin efecte agreabile, de un decorativism echilibrat.

Lucrarea din Muzeul clujan (Pl. I) se înscrie în ultima categorie, căci Venus, personajul principal, așezată în cadru natural pe o draperie bogată în falduri și cute, gardată de trei amorași, nu cere decît a fi contemplată. Modul de compunere al suprafeței pictate pare impus de subiect, încît în arhitectură se traduce o necesitate de potențare expresivă. Pictorul animă, îmbogățește, dar și echilibrează această compoziție închisă printr-o serie de diagonale — crengile copacului, mîna și piciorul sîng al Venerei, capetele draperiei, etc. — dispuse radial și care converg spre un punct central, genunchiul personajului principal. Lumina inundă nucleul imaginii dintr-o sursă aflată în stînga lucrării, și dirijată cu măiestrie, devine factor esențial în organizarea compoziției.

Există aici un senzualism, accentuat prin racursul savant al trupului Venerei, prin formele anatomice luxuriante — tipice modelelor feminine ale Veneției timpului său — și prin contrastul material dintre epidermă și roșul aprins al draperiei. Gama aromatică în general e restrînsă la brunuri și ocru, dar exaltată de acest roșu cald, fastuos...

Modelajul formelor se realizează prin subtile modulații de culoare, ce merg pînă la saturația maximă. Reflexul auriu al luminii scaldă epiderma figurilor, se dizolvă în penumbra ei nuanțată, care apoi se pierde în umbra culorii locale. Cadru natural, vegetal al desfășurării subiectului, amplifică atmosfera mitologică; o vegetație de tip sud-mediteranean, tratată cu minuție în verde și brunuri terne, închide circular imaginea, accentuînd nucleul ei luminos.

Lucrarea noastră poartă în mod evident caracterele stilistice, tehnice și tipologice ale școlii tițianesti. Figura Venerei din muzeul nostru, cu ovalul mai împlinit spre obraji, fruntea îngustă, sprîncenele ușor arcuite, bărbia

⁵ Ch. Blanc, *Histoire de peintures de toutes les ecoles. Ecole venetienne. Al. Varotari*, Paris, 1864.

pierdută în gîtul scurt și gros, este mult asemănătoare celei care o reprezintă pe „Magdalena“ lui Tițian (Florența, Palazzo Pitti). Similitudini întâlnim și la înțelegerea proporțiilor anatomice, cu preferința netă pentru opulența formelor. Perspectiva din care sînt privite cele două personaje feminine cît și atitudinea lor diferă; în plus, nu găsim în lucrarea noastră splendoarea carnației, nimbul luminos al părului și strălucirea cerului — principalele calități ale „Magdalenei“ din Florența.

Toate aceste stricte analogii de ordin tipologic și stilistic ar putea fixa doar atribuirea tabloului nostru unui oarecare urmaș al lui Tițian, de aceea se impune evidențierea acelor puncte comune, specifice picturii lui A. Varotari.

Menționăm faptul că în marile muzee ale lumii există cîteva variante ale tabloului realizat, executate de Varotari: „Venus“ (Louvre) Pl. II/1) „Venus odihnindu-se cu amor“ (Leipzig), „Venus cu amor“ (Genova), „Venus cu amor“ (Grenoble). Lucrarea din Muzeul de artă din Cluj posedă trăsături similare cu cele ale variantei ei de la Louvre⁶; modul de compunere, tratarea formelor anatomice, coloritul cald, nuanțat, impregnat de acea lumină lunară specifică lui Corregio, ce imprimă formelor o moliciune extraordinară.

În alt caz, figura Venerei ne amintește una dintre „virginele“ pictate de Varotari în compoziția alegorică de mari dimensiuni „Deșteptul și virginele blege“ (Pl. II/2) (Veneția, Galeria Academiei)⁷. Aici apare în prim plan, spre stînga, reprezentată bust o tînără ce seamănă frapant ca tip fizionomic, atitudine cu Venus din lucrarea noastră. În ambele lucrări întâlnim aceeași predilecție pentru racursiurile savante, pentru aranjamentele arhitecturale complicate.

În urma corespondenței cu Muzeul Ermitaj din Leningrad, în posesia căruia se găsesc două lucrări de Varotari, „Roxana și Eumenes“ și „Grațiile și amorașii“⁸, ni se pare tot mai fondată opinia că această lucrare, din patrimoniul nostru, a fost executată de pictorul padovan. În același sens au contribuit frapantele analogii de ordin conceptual, tipologic, stilistic, tehnic întâlnite în „Grațiile și amorașii“, cît și confirmarea identității pictorului italian de către T. Fomiceva, specialistă în pictura italiană la Muzeul Ermitaj⁹.

Ținînd cont de amprenta puternică a creației tițianesti, de asemănarea evidentă a figurilor Venerei și Magdalenei din Palazzo Pitti, de finețea desenului, dirijarea eclerajului, armonizarea cromatică, tabloul din colecția noastră se poate presupune a fi fost executat în perioada stabilirii artistului la Veneția, cînd acesta a luat contact cu operele maestrului său, le-a urmărit îndeaproape, dar niciodată nu le-a putut atinge.

LAURA UNGUREANU

⁶ „Venus și amor“; ulei pe pînză; 1,200×1,690; cat. nr. 1574, în Rouchès G.; *Le peinture au Musée du Louvre. Ecoles italiennes XVI, XVII, XVIII*, Paris.

⁷ N. Pevsner, *Barockmalerei in den „Romanischen Ländern“*, p. 175, foto 133.

⁸ *Gosudarstvennii Ermitaj otdel zapadnoevropejskogo iscustva*, Leningrad, 1958, cat. nr. 1528, cat. nr. 43.

⁹ Adresa de răspuns semnată de T. Fomiceva, din 25 decembrie 1971, Leningrad.

**UNE PEINTURE PAR „IL PADOVANESE“ DANS LE MUSÉE D'ART
DE CLUJ-NAPOCA**

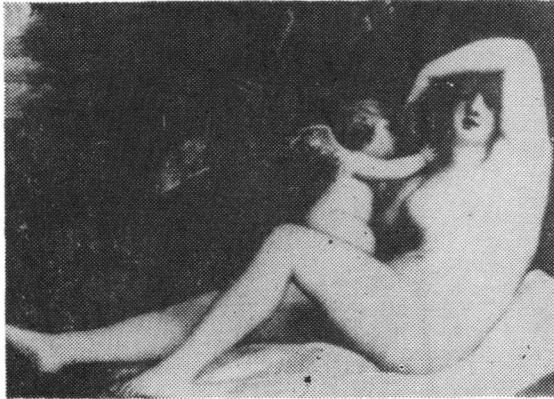
(Résumé)

Ayant à la base les recherches et les études comparatives on a confirmé l'attribution du tableau en huile intitulé „Venus“ du peintre italien Alessandro Varotari (Il Padovane) — 1588—1648 dont la réalisation pouvant être éventuellement fixée dans la période de maturité de l'artiste.

1

Pl. I/1. Il Padovanese: „Venus” (Muzeul de Artă Cluj-Napoca)

2

3

PL. II/2. Il Padovanese: „Venus și Amor” (Louvre Paris)

3. Il Padovanese: „Deșteptul și virginele bege” (Galeriile Academiei” Veneția)